

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Bocskor Ákos

**Informális státusz magyar korai serdülők
körében**

**Népszerűség, menőség és elfogadottság egy
kevert módszertanú kutatás szemszögéből**

című Ph.D. értekezéséhez

Témavezetők:

Takács Károly, PhD

Vicsek Lilla, PhD

Budapest, 2021

Szociológia és Társadalompolitika Tanszék

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Bocskor Ákos

**Informális státusz magyar korai serdülők
körében**

**Népszerűség, menőség és elfogadottság egy
kevert módszertanú kutatás szemszögéből**

című Ph.D. értekezéséhez

Témavezetők:

Takács Károly, PhD

Vicsek Lilla, PhD

Budapest, 2021

© Ákos Bocskor

Tartalomjegyzék

1. Bevezető és kutatási célok	4
1.1. A kutatási probléma	4
1.2. Kutatási célok és kérdések	8
2. Adatok és módszerek	9
2.1. Adatok	9
2.2. Kutatási módszerek	11
3. Keresztszociális kép: Reputációs státusz és elfogadottság kevert módszertanú nézőpontból	12
4. Longitudinális kép: Etnikai és nemi különbségek a menőség és az elfogadottság dinamikájában	16
5. Nemi különbségek a népszerűség-diskurzusokban	17
6. Konklúzió	19
7. Hivatkozások	24
8. A szerző témához kapcsolódó publikációi	29

1. Bevezető és kutatási célok

1.1. A kutatási probléma

A társas kapcsolatok a serdülők életének egyik legközpontibb aspektusai. Kiterjedt szakirodalom támasztja alá azt, hogy ezek a kapcsolatok jelentős hatással vannak többek között a fiatalok érzelmi jólétére, mentális egészségére, iskolai beilleszkedésére, tanulmányi teljesítményére vagy éppen a különböző kockázati magatartásokra való hajlandóságukra (Parker és mtsai, 2006; Rubin és mtsai, 2015). A pozíció amelyet az egyén a társak közötti informális státuszhierarchiában elfoglal sok kulturális kontextusban különösen nagy jelentőséggel bír (lásd például Coleman, 1961) és ezáltal erősen befolyásolja a többi társas kapcsolatot is, mint például a barátságokat, a romantikus kapcsolatok, de még annak az esélyét is, hogy valakiből a zaklatás (*bullying*) elkövetője vagy áldozata váljon (lásd például de Bruyn és mtsai, 2009). Kutatások azt is kimutatták, hogy a serdülők, közülük is különös mértékben a korai serdülők a népszerűséget (amely a társas státusz egy formája) gyakran prioritizálják a személyes kapcsolatokkal vagy a tanulmányi célokkal szemben (lásd például LaFontana és Cillessen, 2010).

A társas kapcsolatok nemzetközi irodalma a státuszt jellemzően egy többdimenziós konstrukcióként fogja fel és a serdülők közötti társas (vagy informális) státusz két dimenzióját különbözteti meg: egy affektív dimenziót amely a társas preferenciákhoz kapcsolódik és egy reputációs dimenziót amely a társas csoporton belüli hatalomhoz, presztízshez és láthatósághoz

kapcsolódik (Cillessen és Marks, 2011). Az affektív dimenziót ez az irodalom tipikusan az *elfogadottsággal* (milyen arányban kedvelnek valakit a társai) vagy a preferenciával (a kedveltség és nem kedveltség különbsége) méri, miközben a reputációs dimenziót jellemzően a *népszerűséggel* (melynek során a válaszadók közvetlenül azt jelölik be mely társaikat érzékelik népszerűnek). Emellett az újabb tanulmányok egyre gyakrabban mérik a reputációs dimenziót a '*menőség*' fogalmával, amely sokak szerint jól megragadja azokat a tulajdonságokat amelyekre az adott társas csoportban felnéznek illetve amely a társak figyelmét elnyeri (pl. Bellmore és mtsai, 2011; Galván és mtsai, 2011; Jamison és mtsai, 2015; Kiefer és Wang, 2016; Wilson és Jamison, 2019).

Az empirikus szakirodalom a társas státuszt (kedveltség és népszerűség/menőség) viselkedés- és személyiségbeli tényezők széles választékával hozta összefüggésbe. Habár ezek az asszociációk időnként eltérnek a különböző mintaméret illetve mérési technikák következtében, a legtöbb kutatás úgy találta, hogy a sportosság (*athleticism*), a proszociális viselkedés, a fizikai vonerő és az extraverzió jellemzően pozitív összefüggést mutat mindkét státuszdimenzióval. Ugyanakkor az agresszív viselkedés általában pozitív kapcsolatot mutat a reputációs státusszal (menőség/népszerűség), de negatív kapcsolatot az elfogadottsággal, miközben bizonyos kockázati magatartások (pl. a szerhasználat) jellemzően pozitívan kapcsolódnak a reputációs dimenzióhoz, de nem mutatnak összefüggést az elfogadottsággal (lásd például Franken és mtsai, 2017; LaFontana és Cillessen,

2002; Mayeux és mtsai, 2008, 2011; Parkhurst és Hopmeyer, 1998; Vaillancourt és Hymel, 2006; Wolters és mtsai, 2014). A tanulmányi teljesítménnyel (jegyekkel) és az iskolai elköteleződéssel (*academic engagement*) való viszony már jóval kontextusfüggőbb, ugyanakkor a tanulmányi teljesítmény jellemzően pozitív összefüggést mutat az elfogadottsággal miközben a viselkedésben megnyilvánuló iskolai elköteleződés (pl. aktív részvétel az órákon) negatívan hat a reputációs státuszra (pl. Engels és mtsai, 2017; LaFontana és Cillessen, 2002; Newcomb és mtsai, 1993).

Fontos kiemelni ugyanakkor, hogy az eredmények többsége az észak-amerikai és nyugat-európai szakirodalomból származik és az ismereteink más kulturális kontextusok esetén sokkal korlátozottabbak. Néhány kutatás kínai serdülők között úgy találta, hogy a tanulmányi teljesítmény pozitív összefüggést mutatott a népszerűséggel (Li és mtsai, 2012; Niu és mtsai, 2016) miközben az agresszív viselkedés negatívan hatott erre a státuszdimenzióra is (pl. Tseng és mtsai, 2013; Xi és mtsai, 2016). Ezek az eredmények jelentősen eltérnek attól amit a „nyugati” szakirodalomban megismerhettünk. A rendelkezésre álló néhány kutatás melynek mintája több kultúrából is magában foglalt résztvevőket azt találta, hogy a proszociális viselkedés szorosabb összefüggést mutat a népszerűséggel a kínai serdülők körében mint amerikai (Li és mtsai, 2012) vagy ausztrál (Owens és mtsai, 2014) társaiknál. A szóban forgó felmérések szerzői ezeket az eltéréseket részben kulturális különbségekkel magyarázták, kiemelve, hogy a

kínai társadalom nagyobb értéket tulajdonít a tanulmányi teljesítménynek illetve a kínai kollektivista kultúra a társadalmi harmóniának. Valószínűnek tűnik, hogy más „nem nyugati” kulturális kontextusokból származó (összehasonlítható) eredmények jelentősen hozzájárulnának a társak közötti informális státusz megértéséhez. A disszertációban amellet érvelek, hogy a közép- és kelet-európai országok egy ilyen alternatív kontextus lehetnek.

Néhány magyar kutatás foglalkozott már a társas státusz kérdésével (pl. Habsz és Radó, 2018; Hajdu és mtsai, 2019; Pál és mtsai, 2016). Ezek a tanulmányok azonban jellemzően a státusz affektív dimenzióját barátsági és antipátia jelölésekkel (Habsz és Radó, 2018; Hajdu és mtsai, 2019) a reputációs dimenziót pedig indirekt státusz-attribúcióval (a társak felnéznek valakire) mérték (Pál és mtsai, 2016), ami némileg megnehezíti az eredmények összehasonlítását a nemzetközi szakirodalommal. Fontosabb szempont ugyanakkor, hogy ezeknek a tanulmányoknak egy viszonylag szűken lehatárolt fókusza volt, például Habsz és Radó (2018) valamint Hajdu és munkatársai (2019) az „*acting white*” hipotézist tesztelték roma diákokon, míg Pál és munkatársai (2016) a státusz-attribúció és az ellenszenvi jelölések összefüggéseit. Tudomásom szerint a korábbi magyar tanulmányok egyike sem vizsgálta a státusszal összefüggésbe hozható tényezők szélesebb skáláját egyidejűleg. Ezenkívül ezek a tanulmányok mind kvantitatív elemzést végeztek, így a kortárs magyar szakirodalomról eddig hiányzott a kvalitatív szempont.

1.2. Kutatási célok és kérdések

Dolgozatom mindkét hiányosságot orvosolni kívánja azáltal, hogy az informális státuszt kevert módszerekkel vizsgálja (11-13 éves) magyar korai serdülők körében az elfogadás, népszerűség és menőség státuszdimenzióin keresztül. Ennek megfelelően két átfogó kutatási célt vázoltam fel:

1. cél: Az informális státusz (elfogadás, menőség és népszerűség) összefüggéseinek feltárása a magyar korai serdülők körében.

2. cél: Egy vegyes módszertanú integrációs keret alkalmazása az általános iskolás adatokon (survey és fókuszcsoportos interjúk) annak tesztelésére, hogy egy ilyen keret alkalmazható-e a társas státusz vizsálatára.

Ezekkel a kutatási célokkal összhangban és (a dolgozatban részletesen kifejtett) elméleti és empirikus szakirodalom alapján négy kutatási kérdést fogalmaztam meg.

1. kérdés: A státusz affektív (elfogadás) és reputációs (népszerűség, menőség) dimenziói hasonló tényezőkkel hozhatóak-e összefüggésbe a mintámban mint ami a nemzetközi szakirodalomban megfigyelhető? Amennyiben

eltérések tapasztalhatóak, hogyan lehet ezen eltéréseket a „nyugati” és kínai eredményekhez képest pozícionálni?

2. kérdés: Mennyire különböznek a társas státusz összefüggései a fiúk és a lányok esetében? Hogyan viszonyulnak ezek az eltérések a nemzetközi szakirodalom megállapításaihoz?

3. kérdés: Vannak-e különbségek az informális státusz összefüggéseiben a roma és a nem roma tanulók között? Hogyan viszonyíthatóak ezek a különbségek (vagy a hiányuk) a nemzetközi szakirodalom megállapításaihoz?

4. kérdés: A kvalitatív és kvantitatív eredmények milyen mértékben konvergálnak, térnek el vagy egészítik ki egymást? Alkalmazható-e egy vegyes módszertanú integrációs keretrendszer az informális státusz vizsgálatára?

2. Adatok és módszerek

2.1. Adatok

A disszertációban bemutatott elemzések két különböző adatforrásra támaszkodnak. A kvantitatív adatok az MTA TK „Lendület” RECENS Kutatócsoport által összegyűjtött általános iskolai adatbázis első négy hullámából származnak, míg a kvalitatív adatok fókuszcsoporthoz tartozó interjúkból, melyeket a

kutatócsoport gyakornokai és korábbi gyakornokai segítségével gyűjtöttem a RECENS minta tíz osztályában. A RECENS általános iskolai kutatása észak- és közép-magyarországi diákokat követett nyomon az ötödik osztály kezdetétől (2013 ősze) a hatodik osztály végéig (2015 tavasza), félévenként egyszer megismételve a felmérést. A dolgozatban a négy hullámból összeállított paneladatbázist (4441 megfigyelés, 1313 tanuló) és a negyedik hullán keresztmetszeti adatbázisának egy szűkített változatát (754 tanuló) egyaránt felhasználom. A fókuszcsoportos adatokat 2015 tavaszán és kora nyarán vettük fel, röviddel a survey-kutatás negyedik hulláma után. Összesen 21 csoportos interjút végeztünk tíz osztályban 144 gyermek bevonásával. A RECENS iskolai kutatásának fókuszában az etnikai szegregáció feltárása volt a tanulók társas kapcsolataiban valamint az osztályon belüli egymáshoz kapcsolódó státushierarchiák és társadalmi dinamikák vizsgálata. Ennek megfelelően a kérdőív számos szociometriai kérdést tartalmazott, melyek során a válaszadók az osztálytársaikat jelölhették be különböző kategóriák mentén (pl. jó sportoló, jóképű/csinos). A csoportos interjúk a népszerűség dinamikájának diákok általi észlelésére és értelmezésére fókuszáltak kitérve a népszerűség fogalmának diskurzív konstrukcióira is. A RECENS kérdőívek és a fókuszcsoportos kutatásom vezérfonala (moderátori instrukciókkal) a disszertáció mellékletei között megtalálhatóak.

2.2. Kutatási módszerek

A disszertáció három empirikus fejezetet tartalmaz, amelyek egy kvantitatív, egy kvalitatív és egy vegyes módszertanú elemzésen keresztül vizsgálják az informális státusz kérdéskörét. A disszertáció kvantitatív részei többszintű regressziós modelleket használnak míg a kvalitatív részek tematikus és diskurzuselemzést. Az első empirikus fejezet az általános iskolai adatbázis negyedik hullámán elvégzett többszintű regresszióelemzés eredményeit intergálja a fókuszcsoportos interjúk tematikus elemzésével. A vegyes módszertani integráció a „feltáró kétirányú” (*exploratory bidirectional*) keretrendszer alkalmazza (Moseholm és Fetters, 2017), melynek során a kvantitatív és kvalitatív adatok elemzésére külön kerül sor, de a kvantitatív elemzés már figyelembe veszi az először elvégzett kvalitatív elemzés eredményeit, a végső interpretációban pedig mind a kvalitatív mind a kvantitatív eredmények szerepet játszanak. A második empirikus fejezet a korai sedülők közötti informális státusz vizsgálatát egy kvantitatív elemzéssel folytatja a RECENS paneladatbázisán. Ez a fejezet épít az előző fejezet eredményeire és azok alapján fogalmazza meg a hipotéziseit. Az elemzés egy viszonylag új többszintű technikát, a *within-between* randomhatás modellt alkalmazza (Bell és mtsai., 2019), amely bevonja a modellbe mind az időben változó magyarázó változók egyéni szintű átlagait mind az ezen átlagoktól való eltérést az egyes időpontokban. Ezáltal a modell képes szétválasztani az egyéni szintű változások (*within-individual changes*) és az egyének közötti különbségek (*between-individual*

differences) hatásait. Az utolsó empirikus fejezet diskurzuselemzést végez a fókuszcsoporthoz tartozó adatokon a népszerűség-diskuzusokban megfigyelhető nemek közötti különbségekre koncentrálva. Az alkalmazott megközelítésmód Foucault és a foucault-i diskurzuselemzés gondolatai támaszkodik (Arribas-Ayllon és Walkerdine, 2008; Foucault, 1981). A disszertáció konklúziójában az empirikus fejezetek kvantitatív és kvalitatív eredményeit újra összegezve egy integrált interpretáció keretében vizsgálom meg a bevezetőben megfogalmazott kutatási kérdéseket.

3. Keresztmetszeti kép: Reputációs státusz és elfogadottság kevert módszertanú nézőpontból

Az első empirikus fejezet (amint azt fentebb már említettem) a kvantitatív és kvalitatív eredmények integrálásához egy vegyes módszertanú keretet, a „feltáró kétirányú” keretet (Moseholm és Fetters, 2017) alkalmazza. A fejezet elején (az elméleti fejezetben bemutatott) magyar és a nemzetközi szakirodalom szisztematikus elemzése alapján 17 hipotézist fogalmaztam meg a társas státusz két dimenziója (népszerűség/menőség és elfogadottság) és a következő változók között: sportosság (*athleticism*), fizikai agresszió, nyílt verbális agresszió, relációs agresszió, proszociális viselkedés, tanulmányi eredmények, iskolai elkötelezettség (*academic engagement*) és fizikai vonzerő. A hipotézisek egy része általános összefüggéseket feltételezett míg más részük konkrét

nemi vagy etnikai különbségekre vonatkozott. A kvantitatív rész regressziós modelljeit a hipotézisek mellett a kvalitatív tematikus elemzés eredményei is informálták. Az eredményeim azt mutatják, hogy a nemzetközi szakirodalommal összhangban a társas státusz reputációs és affektív dimenziója valóban elkülönültek egymástól és részben eltérő tényezőkel voltak összefüggésben. Habár a kvalitatív és a kvantitatív részek némileg eltérő konstrukciót használtak a reputációs dimenzió megragadásához (népszerűség illetve menőség), a kvalitatív eredmények azt mutatják, hogy a tanulók viszonylag jól megértették a népszerűség fogalmát és azt, hogy ez miben különbözhet a kedveltségtől. A kvantitatív adatok is azt mutatták, hogy a menőség és az elfogadottság közötti korreláció csak mérsékelt volt (0,47) ami szintén azt jelzi, hogy a státusz ezen két dimenziója már ebben a viszonylag fiatal korban is elkülönült egymástól (azt, hogy a RECENS kérdőív miért nem népszerűséget hanem menőséget vizsgált szintén érintem a disszertációban).

A kvalitatív és a kvantitatív eredmények integrált értelmezése azt találta, hogy a sportosság fontos eleme a fiúk reputációs státuszának, ugyanakkor a kvantitatív modellek számos olyan változót találtak amelyek szorosabb összefüggést mutattak ezzel a státuszdimenzióval (fizikai vonzerő, elfogadottság, verbális agresszió). Amikor a négy szociodemográfiai csoportot (roma fiúk, nem roma fiúk, roma lányok, nem roma lányok) külön vizsgáltam a modellekben (két- és háromirányú interakciók és összevont szignifikanciaszűrés segítségével), a fiúk mellett a roma lányok

esetében is szignifikáns összefüggést találtam a sportosság és a reputációs státusz között (ami nem volt igaz a nem roma lányokra). Érdekes módon az elfogadottság dimenziója egyik csoport számára sem volt összefüggésben a sportossággal. Az agresszióval kapcsolatos eredmények még jobban eltérnek a nemzetközi szakirodalom megállapításaitól. A mintában a nyílt verbális agresszió erősebben összefüggött a lányok reputációs státuszával míg a fizikai agresszió csak a roma lányok esetében függött össze statisztikailag szignifikánsan a menőséggel. A verbális agresszióval kapcsolatos megállapításokat a fókuszcsoportos eredmények is alátámasztották miközben ezen interjúk néhány etnikailag szegregált osztályban egy olyan alcsoportot is azonosítottak (elsősorban a roma lányok körében) ahol egy erős iskolai „ellenkultúra” is jelen volt. Ezt az eredményt felhasználta a kvantitatív elemzés is, mely az etnikum, a tanulmányi átlag és a roma diákok osztályon belüli aránya között egy statisztikailag is szignifikáns negatív interakciós hatást talált az elfogadottság modellek esetében. Mindez arra utal, hogy azokban az osztályokban ahol magasabb volt a roma tanulók aránya, a tanulmányi teljesítmény és az elfogadottság közötti összefüggés negatívabb volt a roma mint a nem roma diákok számára.

A fókuszcsoportos interjúk egy jelentős része erős ellenérzést talált azon diákokkal szemben akik egyszerre voltak tanulmányilag elkötelezettek és a tanárokkal szemben „túl kedvesek”. Ugyanakkor a kvantitatív modellek nem találtak szignifikáns összefüggést a menőség és az iskolai elkötelezettség

között (ennek az oka elsősorban az lehet, hogy a kvantitatív modellekben az elköteleződés mérésére használt változó kissé eltér a csoportos interjúkban a diákok által leírt magatartásoktól). Érdekes módon a regressziós modellek szerint a fizikai vonzerő szorosabb összefüggést mutatott a reputációs státusszal a fiúk mint a lányok körében, miközben az elfogadottsággal való kapcsolatban nem voltak nemi különbségek. Végezetül a csoportos interjúk azt mutatták, hogy a dohányzás egy érzékeny (igazából az interjúk során az egyetlen érzékeny) kérdés volt a tanulók számára, amelyről kezdetben nem is voltak hajlandóak beszélni. A beszélgetések során kiderült, hogy ezt a tevékenységet a felnőtt környezet nagyon szigorúan szankcionálja, de miután a résztvevők biztosítva lettek arról, hogy az információ nem jut vissza a szüleikhez vagy a tanárukhöz sokan elismerték, hogy a dohányzás hozzájárulhat a népszerűséghez, mivel az osztálytársak felnéznek azokra akik „elég bátrak” ahhoz, hogy egy olyan tevékenységet próbáljanak ki amelyet ilyen szigorúan tilt a felnőtt környezet. Nem meglepő módon a kvantitatív modellekben a státusz és a dohányzás összefüggése nem volt szignifikáns, ami nagy valószínűséggel annak köszönhető, hogy kevesen ismerték be ezt a tevékenységet a kérdőíves felmérés során. Mindez jól demonstrálja a kevert megközelítésű kutatások hasznosságát is.

4. Longitudinális kép: Etnikai és nemi különbségek a menőség és az elfogadottság dinamikájában

A második empirikus fejezet az előző fejezetben bemutatott eredményekre építette a hipotéziseit. A *within-between* randomhatás modellek (REWB) (Bell és mtsai, 2019) alkalmazása a RECENS paneladatokon lehetővé tette egy kifinomultabb kvantitatív elemzés végrehajtását. A nagyobb mintaméretnek köszönhetően a mintát szét tudtam választani egy fiú és egy lány almintára melyeken külön futtathattam a modelleket. Emellett néhány modellt a teljes mintán is lefuttattam azzal a céllal, hogy egyes tényezők státusszal való összefüggésének esetén megállapítható lehessen, hogy az adott összefüggés erősebb-e valamelyik nem esetében.

Az REWB modellek eredményei alapvetően alátámasztották a vegyes módszertanú fejezetben megállapított összefüggések egy jelentős részét, míg a sportosság és a tanulmányi teljesítmény tekintetében találtak eltéréseket. Habár ezekben a modellekben is szignifikáns volt a sportosság és a reputációs státusz közötti pozitív összefüggés mindkét fiúcsoport esetében, ez az összefüggés (a keresztmetszeti modellekkel ellentétben) itt gyengébb volt a roma mint a nem roma fiúk körében. A lányok között viszont a roma lányok reputációs státuszával nem volt szignifikáns az összefüggés míg a nem roma lányok esetében az egyéni szintű (*within-individual*) pozitív változások (jobb sportolóvá válás) negatív összefüggést mutatott a reputációs státusszal. A tanulmányi eredményeket illetően az

REWB modellek lényegesen árnyaltabb képet mutattak mint az előző fejezet keresztmetszeti modelljei: a tanulmányi eredmények egyéni szintű (*within-individual*) pozitív változása enyhe negatív kapcsolatban állt a fiúk reputációs státuszával (menőségével), míg enyhe pozitív kapcsolatban a lányok reputációs státuszával, szignifikáns etnikai különbségek nélkül. Érdekes módon a tanulmányi/iskolai elkötelezettség csak a roma lányok státuszával volt szignifikáns összefüggésben és ez az összefüggés pozitív volt, ami arra utal, hogy a mintában két különböző magas státuszú roma lány csoport lehetett. Ugyanakkor a tanulmányi átlag egyéni szintű (*within-individual*) javulása a roma lányok esetében kissé negatívan kapcsolódott az elfogadottság dimenziójához (miközben az egyének közötti *between-individual* különbségekkel pozitív volt a kapcsolat az ő esetükben is). A fiúk esetében a tanulmányi eredmények és a reputációs státusz negatív összefüggéseit a sportosság ellensúlyozhatta: az interakciós hatás a tanulmányi eredmények és a sportosság egyéni szintű (*within-individual*) hatásai között statisztikailag szignifikáns és pozitív volt. Az agresszióval és a fizikai vonzerővel kapcsolatos összefüggések alapvetően megegyeztek az előző fejezetben megismertekkel.

5. Nemi különbségek a népszerűség-diskurzusokban

Az utolsó empirikus fejezet a csoportos interjúk diskurzus-elemzését végezte el, a népszerűségi diskurzusok nemi különbségeire fókuszálva. Habár ez a fejezet is kapcsolódik az

előző két empirikus fejezethez, a fókusza és a módszertani megközelítése némileg eltér tőlük mivel (a diskurzuselemzés konstruktivista episztemológiájának megfelelően) nagyobb hangsúlyt fektetett a népszerűség és a reputációs dinamikák diskurzív konstrukciójára és reprezentációjára mint a konkrét tényezők vizsgálatára melyek a diákok státuszához hozzájárulhatnak. Ennek az eltérő fókusznak és megközelítésnek megfelelően a fejezet első felében áttekintettem a népszerűség-diskurzusok nemek közötti eltéréseihez kapcsolódó kvalitatív empirikus szakirodalmat valamint röviden Foucault és a kortárs foucault-i diskurzuselemzők diskurzussal kapcsolatos elképzeléseit is (míg a többi empirikus fejezethez kapcsolódó szakirodalmat alapvetően a dolgozat külön elméleti fejezete foglalja össze).

Hasonlóan a népszerűség-diskurzusok nemek szerinti eltéréseit vizsgáló nemzetközi szakirodalomhoz, az én elemzésem is azt találta, hogy a fiúk beszámolóiban elsősorban a sporton, a fizikai erőn valamint a fizikai és verbális dominancián volt a hangsúly, míg a lányok beszámolóiban a fizikai megjelenéshez, verbális agresszióhoz, „arroganciához” illetve a kedvességhez kapcsolódtak. Az „érzékenység” témája is gyakran felmerült a beszélgetések során, amely elsősorban a gúnyolódásokkal és ugratásokkal szembeni reziliencia hiányára utalt. Ezt különösen negatívnak és „férfiatlannak” tartották a válaszadók a fiúk esetében. Érdekes módon amíg a fizikai erő és az önvédelem képességének a hiányát összefüggésbe hozták a „férfiatlansággal”

a fiúk esetében, a lányok vonatkozásában nem igazán jelent meg a „nőietlenség” a diskurzusokban, még fizikai agresszió vagy más fajta „rossz viselkedés” (pl. az órák megzavarása) esetén sem. A lányok között elsősorban a fiúk „túlságos kedvelése” volt helytelenítve. A fejezet röviden utal a nem és az etnikum metszetére is. Az etnikailag szegregált környezetben található három iskolai osztály közül kettőben az iskolai értékrend erős elutasítása volt jellemző, melyet különösen hangsúlyosan a lánycsoportok domináns tagjai fogalmaztak meg az interjúk során.

6. Konklúzió

Az empirikus fejezetek eredményei azt mutatják, hogy a „nyugati” nemzetközi szakirodalom megállapításaihoz hasonlóan a sportosság, az agresszió bizonyos formái, a fizikai vonzerő, az elfogadottság, a proszociális viselkedés és egyes esetekben eseteg a dohányzás álltak pozitív kapcsolatban a státusz reputációs dimenziójával, míg az elfogadottság dimenziójához a fizikai agresszió általában negatívan, a tanulmányi eredmények pedig pozitívan kapcsolódtak. A kvantitatív modellek szerint azonban a sportosság még a fiúk esetében sem volt a legfontosabb tényező a reputációs státusz tekintetében, amely jól mutatja a sportok kevésbé hangsúlyos helyzetét a magyar iskolások körében az amerikai iskolákhoz viszonyítva. Ezt a kevésbé központi helyzetet támasztja alá az is, hogy ezek a modellek nem találtak összefüggést a sportosság és az elfogadottság dimenziója között. Az agresszió

kapcsán talált nemi különbségek jelentősen eltérnek a nemzetközi szakirodalomtól: a mintában a nyílt verbális agresszió erősebben kapcsolódott a lányok mint a fiúk reputációs státuszához míg a fizikai agresszió csak a roma lányok körében függött össze szignifikánsan ezzel a státuszdimenzióval. Ezen túlmutatóan, míg a fizikai agresszió általában negatív kapcsolatban állt az elfogadottsággal, a verbális agresszió általában már nem (vagy nem statisztikailag szignifikáns módon). A fókuszcsoportok eredményei ugyanakkor azt sugallják, hogy a relációs agresszió hozzájárulhat a lányok népszerűségéhez, ami már jobban megfelel a „nyugati” szakirodalom eredményeinek. A tanulmányi eredmények és a fiúk menősege közötti enyhe negatív kapcsolat valamint a tanulmányi eredmények pozitív kapcsolata az elfogadottsággal mindegyik csoport esetében a kvantitatív modellekben szintén megfelel ennek a szakirodalomnak. Ugyanakkor a tanulmányi eredmények és a státuszdimenziók közötti asszociáció meglehetősen gyenge volt, ami azt sugallja, hogy a státusz kevésbé szorosan kapcsolódott ebben a mintában a tanulmányi eredményekhez mint sok „nyugati” minta esetében. Az, hogy a fiúk tudták „ellensúlyozni” a jó tanulmányi teljesítményük reputációs státuszra gyakorolt negatív hatásait sportban való kiválósággal szintén megfelel az előzetes elvárásainknak (pl. Francis és mtsai, 2010). A fókuszcsoportok azon eredménye, hogy a tanulmányilag „túlságosan” elkötelezett tanulókat státuszvesztés fenyegeti szintén ebbe a kategóriába tartozik. Habár ezt az eredményt a kvantitatív modellek nem

támasztották alá, ez valószínűleg azzal indokolható, hogy az iskolai elköteleződés kissé más módon volt ezen modellekben mérve.

Az első kutatási kérdéssel kapcsolatban elmondható, hogy az eredményeim arra engednek következtetni, hogy Magyarország tekinthető egy olyan kulturális kontextusnak amely eltér mind a „nyugati” mind a kínai kontextustól, legalábbis a társas kapcsolatokat illetően. Habár a fentebb ismertetett megállapítások csak erre a konkrét mintára vonatkoznak és nem általánosíthatóak a magyarországi korai serdülőkre, a kutatásom azt mutatta, hogy az általam vizsgált diákok körében a sportosság, az agresszió és bizonyos mérékig a tanulmányi eredményesség is a tipikus „nyugati” szakirodalmi eredményektől eltérő mintákat mutatott, mely eltéréseket az előző bekezdésben már ismertettem. Ugyanakkor ezek az eredmények egyértelműen elkülönülnek annak a néhány tanulmánynak a megállapításaitól is amelyek kínai diákok körében vizsgálták a társas státuszt, mivel ezek a kutatások a népszerűség és a tanulmányi eredmények között pozitív, a népszerűség és az agresszió között pedig negatív kapcsolatot találtak (pl. Tseng és mtsai, 2013; Xi és mtsai, 2016).

A második kutatási kérdéssel kapcsolatban elmondható, hogy a kvantitatív modellek mutattak bizonyos mértékű nemi eltérést az összefüggések irányában, szignifikanciájában vagy erősségében a legtöbb olyan változó esetében amelyeken ezek a különbséget tesztelve lettek. Az agresszió különböző formáihoz kapcsolódó (némileg meglepő) eredményeket már fentebb

tárgyaltam, míg a fizikai vonzerő és a reputációs státusz fiúk közötti erősebb összefüggése szintén ellentmond az előzetes elvárásoknak. Ugyanakkor a tanulányi eredmények és a sportosság kapcsán talált eltérések alapvetően megfelelnek az előzetes elvárásoknak, leszámítva azt, hogy egyik nem esetén sem volt szignifikáns összefüggés a sportok és az elfogadottság között. Az utolsó empirikus fejezetben bemutatott diskurzuselemzés megállapította azt is, hogy a nemi szerepekhez kapcsolódó elvárások néhány területen kifejezetten erősek voltak a fiúk számára (pl. „keménynek”, „férfiasnak” és „nem érzékenynek” lenni), miközben a lányok esetében hasonló korlátozások kevésbé fogalmazódtak meg, a „túl erős” romantikus érdeklődés rosszallását leszámítva. Ez utóbbi megállapítás összhangban van a szexiális kettősmérce elméletével is (Reiss, 1960, idézi Crawford és Popp, 2003).

A harmadik kutatási kérdéssel kapcsolatban megállapítható, hogy az amerikai irodalomban jól dokumentált különbségekre a fekete és fehér tanulók státuszdinamikájában csak korlátozottan lehet alapozni a roma és nem roma serdülőkkel kapcsolatos feltételezések során. A kvantitatív eredmények ugyan kis mértékben alátámasztották azt, hogy a roma lányok körében a sportosság egy kicsit pozitívabb hatással lehet a státuszra a nem roma lányokhoz viszonyítva, ugyanakkor a fiúk esetében nem volt bizonyíték hasonló jelenségre, sőt a panelregresszió gyengébb (de pozitív) összefüggést talált a sport és a menőség között a roma mint a nem roma fiúk körében. Az a szintén az amerikai irodalom

alapján megfogalmazott feltételezés amely az agresszió és a reputációs státusz között erősebb összefüggést várt a roma diákok esetén szintén csak a lányokra volt igaz. A fókuszcsoportok találtak valamennyi bizonyítékot egy iskolai „ellenkultúra” jelenlétére néhány etnikailag szegregált osztályban, melyet a keresztmetszeti és a paneladatok is valamelyest alátámasztottak az elfogadottság és tanulmányi eredmények összefüggéseiben. Láttuk, hogy a keresztmetszeti többszintű regresszió-modellek statisztikailag szignifikáns negatív interakciós hatást találtak a tanulmányi eredmények, az etnikum, és a romák osztályon belüli aránya között, míg a panelregresszió REWB modelljei a lány almintán a tanulmányi eredmények és az etnikum között. Ugyanakkor ezek a REWB modellek a reputációs státusz vonatkozásában pozitív összefüggést találtak a menőség és az iskolai elköteleződés között a roma lányok körében. A kedveltségre vonatkozó eredmények azonban nem tekinthetőek feltétlenül az „*acting white*” hipotézis bizonyítékának mivel az én modelljeim a jelölő etnikumát nem vizsgálták, ellentétben a két korábbi magyar kutatással amelyek kifejezetten ezt a témát kutatták az elfogadottsághoz hasonló módon mért státuszdimenzió vonatkozásában (Habsz és Radó, 2018; Hajdu és mtsai, 2019).

Végezetül a módszertani kutatási kérdést illetően elmondható, hogy a „feltáró kétirányú” keretrendszer (Moseholm és Fetters, 2017) megfelelő sémának bizonyult a kvalitatív és kvantitatív eredmények integrálásához, mivel a kvalitatív eredmények beépültek a kvantitatív modellekbe (az etnikai

„ellenkultúra” esetén), a végső interpretáció során pedig a két eredménycsoport jól kiegészítette egymást (pl. a dohányzás vagy a fizikai vonzerő szerepének a tisztázása során).

7. Hivatkozások

Arribas-Ayllon M and Walkerdine V (2008) Foucauldian Discourse Analysis. In: Willig C and Staiton-Rogers W (eds) *The SAGE Handbook of Qualitative Research in Psychology*. London: SAGE Publications Ltd, pp. 91–108. DOI: 10.4135/9781848607927.

Bell A, Fairbrother M and Jones K (2019) Fixed and random effects models: making an informed choice. *Quality & Quantity* 53(2): 1051–1074. DOI: 10.1007/s11135-018-0802-x.

Bellmore A, Villarreal VM and Ho AY (2011) Staying Cool Across the First Year of Middle School. *Journal of Youth and Adolescence* 40(7): 776–785. DOI: 10.1007/s10964-010-9590-x.

Cillessen AHN and Marks PEL (2011) Conceptualizing and measuring popularity. In: Cillessen AHN, Schwartz D, and Mayeux L (eds) *Popularity in the Peer System*. New York, NY, US: The Guilford Press, pp. 25–56.

Coleman JS (1961) *The Adolescent Society: The Social Life of the Teenager and Its Impact on Education*. New York: Free Press.

Crawford M and Popp D (2003) Sexual double standards: A review and methodological critique of two decades of research. *Journal of Sex Research* 40(1): 13–26. DOI: 10.1080/00224490309552163.

- de Bruyn EH, Cillessen AHN and Wissink IB (2009) Associations of Peer Acceptance and Perceived Popularity With Bullying and Victimization in Early Adolescence: *The Journal of Early Adolescence*. DOI: 10.1177/0272431609340517.
- Engels MC, Colpin H, Van Leeuwen K, et al. (2017) School engagement trajectories in adolescence: The role of peer likeability and popularity. *Journal of School Psychology* 64: 61–75. DOI: 10.1016/j.jsp.2017.04.006.
- Foucault M (1981) The Order of Discourse. In: Young R (ed.) *Untying the Text: A Post-Structuralist Reader*. Boston: Routledge, pp. 48–78.
- Francis B, Skelton C and Read B (2010) The simultaneous production of educational achievement and popularity: How do some pupils accomplish it? *British Educational Research Journal* 36(2): 317–340. DOI: 10.1080/01411920902919265.
- Franken A, Harakeh Z, Veenstra R, et al. (2017) Social Status of Adolescents With an Early Onset of Externalizing Behavior: The SNARE Study. *The Journal of Early Adolescence* 37(8): 1037–1053. DOI: 10.1177/02724316166636478.
- Galván A, Spatzier A and Juvonen J (2011) Perceived norms and social values to capture school culture in elementary and middle school. *Journal of Applied Developmental Psychology* 32(6): 346–353. DOI: 10.1016/j.appdev.2011.08.005.
- Habsz LD and Radó M (2018) Ez egy gyönyörű barátság kezdete? Az iskolai ellenkultúra hiánya a magyarországi roma tanulók körében. *Szociológiai Szemle* 28(2): 52–74.
- Hajdu T, Kertesi G and Kézdi G (2019) Inter-Ethnic Friendship and Hostility between Roma and non-Roma Students in Hungary: The Role of Exposure and Academic Achievement. *The B.E. Journal of Economic Analysis & Policy* 19(1). DOI: 10.1515/bejeap-2017-0289.

- Jamison RS, Wilson T and Ryan A (2015) Too Cool for School? The Relationship between Coolness and Academic Reputation in Early Adolescence. *Social Development* 24(2): 384–403. DOI: 10.1111/sode.12097.
- Kiefer SM and Wang JH (2016) Associations of coolness and social goals with aggression and engagement during adolescence. *Journal of Applied Developmental Psychology* 44: 52–62. DOI: 10.1016/j.appdev.2016.02.007.
- LaFontana KM and Cillessen AHN (2002) Children’s perceptions of popular and unpopular peers: a multimethod assessment. *Developmental Psychology* 38(5): 635–647.
- LaFontana KM and Cillessen AHN (2010) Developmental Changes in the Priority of Perceived Status in Childhood and Adolescence. *Social Development* 19(1): 130–147. DOI: 10.1111/j.1467-9507.2008.00522.x.
- Li Y, Xie H and Shi J (2012) Chinese and American children’s perceptions of popularity determinants: Cultural differences and behavioral correlates: *International Journal of Behavioral Development*. DOI: 10.1177/0165025412446393.
- Mayeux L, Sandstrom MJ and Cillessen AHN (2008) Is being popular a risky proposition? *Journal of Research on Adolescence* 18(1): 49–74. DOI: 10.1111/j.1532-7795.2008.00550.x.
- Mayeux L, Houser JJ and Dyches KD (2011) Social acceptance and popularity: Two distinct forms of peer status. In: Cillessen AHN, Schwartz D, and Mayeux L (eds) *Popularity in the Peer System*. New York, NY, US: The Guilford Press, pp. 79–102.
- Moseholm E and Fetters MD (2017) Conceptual models to guide integration during analysis in convergent mixed methods studies. *Methodological Innovations* 10(2): 2059799117703118. DOI: 10.1177/2059799117703118.

- Newcomb AF, Bukowski WM and Pattee L (1993) Children's peer relations: a meta-analytic review of popular, rejected, neglected, controversial, and average sociometric status. *Psychological Bulletin* 113(1): 99–128.
- Niu L, Jin S, Li L, et al. (2016) Popularity and Social Preference in Chinese Adolescents: Associations with Social and Behavioral Adjustment. *Social Development* 25(4): 828–845. DOI: 10.1111/sode.12172.
- Owens L, Feng H and Xi J (2014) Popularity among Teenage Girls in Adelaide and Shanghai: A Pilot Q-Method Study. *Open Journal of Social Sciences* 02: 80–85. DOI: 10.4236/jss.2014.25016.
- Pál J, Stadtfeld C, Grow A, et al. (2016) Status Perceptions Matter: Understanding Disliking Among Adolescents. *Journal of Research on Adolescence* 26(4): 805–818. DOI: 10.1111/jora.12231.
- Parker JG, Rubin KH, Erath SA, et al. (2006) Peer Relationships, Child Development, and Adjustment: A Developmental Psychopathology Perspective. In: Cicchetti D and Cohen DJ (eds) *Developmental Psychopathology: Volume One: Theory and Method, Second Edition*. John Wiley & Sons, Ltd, pp. 419–493. DOI: 10.1002/9780470939383.ch12.
- Parkhurst JT and Hopmeyer A (1998) Sociometric Popularity and Peer-Perceived Popularity: Two Distinct Dimensions of Peer Status. *The Journal of Early Adolescence* 18(2): 125–144. DOI: 10.1177/0272431698018002001.
- Rubin KH, Bukowski WM and Bowker JC (2015) Children in Peer Groups. In: *Handbook of Child Psychology and Developmental Science*. American Cancer Society, pp. 1–48. DOI: 10.1002/9781118963418.childpsy405.
- Tseng W-L, Banny AM, Kawabata Y, et al. (2013) A cross-lagged structural equation model of relational aggression, physical

- aggression, and peer status in a Chinese culture. *Aggressive Behavior* 39(4): 301–315. DOI: 10.1002/ab.21480.
- Vaillancourt T and Hymel S (2006) Aggression and Social Status: The Moderating Roles of Sex and Peer-Valued Characteristics. *Aggressive Behavior* 32(4): 396–408. DOI: 10.1002/ab.20138.
- Wilson TM and Jamison R (2019) Perceptions of same-sex and cross-sex peers: Behavioral correlates of perceived coolness during middle childhood. *Merrill-Palmer Quarterly* 65(1): 1–27. DOI: 10.13110/merrpalmquar1982.65.1.0001.
- Wolters N, Knoors H, Cillessen AHN, et al. (2014) Behavioral, Personality, and Communicative Predictors of Acceptance and Popularity in Early Adolescence. *The Journal of Early Adolescence* 34(5): 585–605. DOI: 10.1177/0272431613510403.
- Xi J, Owens L and Feng H (2016) Friendly Girls and Mean Girls: Social Constructions of Popularity among Teenage Girls in Shanghai. *Japanese Psychological Research* 58(1): 42–53. DOI: 10.1111/jpr.12101.

8. A szerző témához kapcsolódó publikációi

Szakfolyóirat tanulmányok

Bocskor Á (2021) Reputational Status Dynamics from a Mixed Methods Perspective: Coolness and Popularity in a Hungarian Primary School Sample. *Youth & Society* May 2021. DOI: 10.1177/0044118X211012815.

Bocskor Á and Havelda A (2019) Status Dynamics: Popularity and Acceptance in an Ethnically Diverse Hungarian Primary School Sample. *Intersections. East European Journal of Society and Politics* 5(4): 110–138. DOI: 10.17356/ieejsp.v5i4.581.

Konferencia-tanulmányok

Bocskor Á (2020) Az osztályon belüli népszerűség és státusz vizsgálata észak-magyarországi általános iskolákban: Egy kevert módszertanú kutatás tapasztalatai. In: Bihari E, Molnár D and Szikszai-Németh K (eds.) *Tavaszi Szél/Spring Wind 2019 Tanulmánykötet. III. kötet*. Budapest: Doktoranduszok Országos Szövetsége.

Nemzetközi konferencia-előadások

Bocskor Á (2019a) Status and Popularity in Mixed Ethnicity Primary Schools in Hungary: A Mixed Methods Approach. *European Sociological Association International Conference 2019*. Manchester, UK.

Bocskor Á (2019b) Gendered Popularity Discourses in Mixed Ethnicity Primary Schools in Hungary. *Gender and Education Association International Conference*. Portsmouth, UK.

Bocskor Á (2018) Mixed Methods in Educational Research: Popularity and Friendship Formation in Mixed Ethnicity Primary Schools in Hungary. *Mixed Methods International Research Association International Conference*. Vienna, Austria.